

Universiteit
Leiden
The Netherlands

From infancy to young adulthood : the Leiden Longitudinal Adoption Study

Schoenmaker, C.

Citation

Schoenmaker, C. (2014, April 16). *From infancy to young adulthood : the Leiden Longitudinal Adoption Study*. Mostert & Van Onderen, Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/25253>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/25253>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/25253> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Schoenmaker, Christie

Title: From infancy to young adulthood : The Leiden Longitudinal Adoption Study

Issue Date: 2014-04-16

Nederlandse samenvatting (Summary in Dutch)

Adoptie is een alternatief voor institutionele zorg waarbij het kind wordt opgevangen door ‘vervangende’ ouders in plaats van in een tehuis (Bowlby 1951, 1982). Adoptie wordt gedefinieerd als de permanente, juridisch vastgelegde plaatsing binnen een adoptiegezin van een weeskind, een achtergelaten kind of een kind waarvan afstand is gedaan (Van IJzendoorn & Juffer, 2006). Geadopteerde kinderen worden gescheiden van hun biologische ouders, vaak na een voorgeschiedenis van vroege negatieve ervaringen. Hun plaatsing binnen een veelal ondersteunend en stimulerend adoptiegezin kan gezien worden als een beschermende factor tegen de negatieve ervaringen die zich hebben voorgedaan voorafgaand aan de adoptieplaatsing (Juffer et al., 2011). Deze kinderen maken een drastische verandering in omgeving mee (Rutter et al., 2004); in het geval van internationale adoptie is het verschil tussen de oude en nieuwe leefomgeving van het kind het grootst. Zowel de negatieve ervaringen in het geboorteland als de ervaringen rondom adoptie die zich na plaatsing voordoen, kunnen van invloed zijn op de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het adoptiekind (Juffer et al., 2011). Er kunnen enkele belangrijke hoofdvragen worden onderscheiden als we kijken naar de ontwikkeling van geadopteerde kinderen. Is adoptie een positieve interventie als we de ontwikkelingsuitkomsten van geadopteerde kinderen vergelijken met die van hun lotgenoten die achterbleven in het land van herkomst? En kan adoptie gezien worden als een risicofactor, wanneer we de ontwikkelingsuitkomsten van geadopteerde kinderen vergelijken met die van hun huidige, niet-geadopteerde leeftijdsgenoten in het land waar ze nu leven (Van IJzendoorn & Juffer, 2006)? Naast deze vergelijkingen vormen ook de ontwikkelingsuitkomsten van geadopteerde kinderen op de lange termijn een belangrijk thema.

Relevantie van adoptieonderzoek

In dit proefschrift is de ontwikkeling van internationaal geadopteerde kinderen onderzocht vanaf de adoptieplaatsing in het eerste levensjaar tot aan de jongvolwassenheid. Onderzoek naar adoptie is relevant om verschillende redenen. Allereerst werpen adoptiestudies licht op aspecten van de ontwikkeling die specifiek zijn voor de groep adoptiekinderen. Ten tweede geven deze studies inzicht in de gevolgen van vroege negatieve ervaringen voor de ontwikkeling van kinderen in het algemeen en eventuele omkeerbaarheid van deze effecten na plaatsing in een stabiele omgeving die meer te bieden heeft. Als laatste biedt het adoptiedesign ook de kans om te onderzoeken welke rol ouder- en kindfactoren spelen in de ontwikkeling van kinderen die opgroeien buiten hun biologische familie. Door het ontbreken van een genetische relatie tussen de adoptieouders en het adoptiekind kunnen we nagaan wat de invloed is van de opvoedingsomgeving op de ontwikkeling van het kind.

Alternatieve opvoedingsomgevingen, kwaliteit van het opvoedgedrag en welbevinden van het kind

In hoofdstuk 1 van dit proefschrift lag de focus op de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen die opgroeien in verschillende alternatieve opvoedingsomgevingen, hiermee worden bijvoorbeeld kindertehuizen, pleeggezinnen en adoptiegezinnen bedoeld. Deze opvoedingsomgevingen verschillen onderling in kwaliteit van het opvoedgedrag en in deze onderzoeksinventarisatie wordt weergegeven hoe de verschillen in kwaliteit van het opvoedgedrag samenhangen met de ontwikkeling van het kind. Zo is er een uitzonderlijk experiment uitgevoerd, waarbij Roemeense tehuis kinderen willekeurig werden toegewezen aan verdere tehuiszorg of plaatsing in een pleeggezin (Bucharest Early Intervention Project; Zeanah et al., 2003). De ontwikkeling van deze twee groepen kinderen werd door de tijd heen gevolgd en de uitkomsten lieten zien dat de pleegkinderen beter presteerden dan de tehuis kinderen op alle gemeten ontwikkelingsdomeinen.

In een serie meta-analyses werd de ontwikkeling van adoptiekinderen vergeleken met de ontwikkeling van tehuis kinderen en kinderen die in 'gewone' biologische gezinnen opgroeien. Uit de vergelijking met tehuis kinderen bleek dat adoptiekinderen een aanzienlijke inhaalslag maken op het cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkelingsdomein (Van IJzendoorn & Juffer, 2006). Adoptiekinderen presteerden op sommige aspecten van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling op hetzelfde niveau als kinderen die opgroeien in 'gewone' biologische gezinnen, terwijl relatief bescheiden achterstanden werden gevonden voor enkele andere aspecten. Vroegere plaatsing in een adoptiegezin was gerelateerd aan betere ontwikkelingsuitkomsten, een bevinding die ook naar voren komt in de uitkomsten van onze Leidse Longitudinale Adoptie Studie (LLAS; Jaffari-Bimmel, Juffer, Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Mooijaart, 2006; Juffer, 1993; Stams, Juffer, & Van IJzendoorn, 2002). De afwezigheid van vroege negatieve ervaringen in combinatie met de veelal ondersteunende en stimulerende zorg van adoptieouders lijkt bij te dragen aan positieve ontwikkelingsuitkomsten van het kind, uitkomsten die het dichtst in de buurt komen van wat men verwacht te vinden bij kinderen uit de algemene bevolking. Over het geheel genomen laat deze onderzoeksinventarisatie duidelijk zien dat ouders en relatief stabiele gezinsomgevingen er toe doen voor het welbevinden van het kind.

Cognitieve ontwikkeling

In de empirische studies gepresenteerd in dit proefschrift is gebruik gemaakt van gegevens van een prospectieve, longitudinale adoptiestudie. In de eerste empirische studie (Hoofdstuk 2) lag de focus op mogelijke lange-termijn gevolgen van vroege ondervoeding op de cognitieve en gezondheidsgerelateerde ontwikkeling. De verbanden tussen vroege ondervoeding, cognitie (intelligentie

op 7, 14 en 23 jaar en sociaaleconomisch succes op 23 jaar) en somatische klachten werden onderzocht in een structureel model. De resultaten lieten zien dat een sterkere mate van ondervoeding lagere IQ-scores op 7 jaar voorspelde, deze negatieve beïnvloeding ging in mindere mate ook op voor IQ-scores op 23 jaar. Een sterkere mate van vroege ondervoeding voorspelde meer somatische klachten op 7 jaar. Somatische klachten voorspelden vervolgens intelligentie op een volgend tijdstip, wat erop duidde dat gezondheid en intelligentie met elkaar verweven zijn. Alle metingen van intelligentie droegen bij aan de voorspelling van sociaaleconomisch succes in de jongvolwassenheid: hogere IQ-scores waren gerelateerd aan meer sociaaleconomisch succes in de jongvolwassenheid. Vroege ondervoeding bleek geen effect te hebben op het sociaaleconomische succes van de geadopteerde jongvolwassenen. Er kan dus worden geconcludeerd dat vroege ondervoeding wel invloed had op de intelligentie gemeten op 23 jaar, maar niet op sociaaleconomisch succes gemeten op dezelfde leeftijd. Deze bevindingen wijzen erop dat de effecten van vroege ondervoeding ten minste gedeeltelijk omkeerbaar lijken te zijn en dat de gevolgen zich in ieder geval niet uitstrekken tot het sociaaleconomische succes van een individu op latere leeftijd.

Een belangrijke vraag is of uitkomsten uit andere studies bevestigen dat kinderen in staat zijn om dergelijke vroege negatieve ervaringen (tenminste gedeeltelijk) te boven te komen. Studies naar de Nederlandse Hongerwinter van 1944-1945, waarin de relatie tussen ernstige prenatale ondervoeding en later cognitief functioneren werd onderzocht, lijken hiervoor bruikbaar te zijn. Stein, Susser, Saenger en Marolla (1972) vonden geen significante verschillen in IQ en niveau van mentale retardatie bij mannen die waren blootgesteld aan vroege ondervoeding vergeleken met mannen die niet waren blootgesteld aan vroege ondervoeding. De Groot en collega's (2011) namen het cognitief functioneren op 59 jaar onder de loep en ook zij zagen geen verschil tussen de groep die wel blootgesteld was en de groep die niet blootgesteld was, voor beide groepen werd het cognitief functioneren als binnen de normale range beschouwd. Kortom, de effecten van vroege ondervoeding op cognitie lijken omkeerbaar te zijn op de lange termijn, wanneer de blootstelling aan vroege ondervoeding van korte duur is geweest en er een overgang heeft plaatsgevonden naar een meer normatieve en ondersteunende opvoedingsomgeving.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

In de tweede empirische studie (Hoofdstuk 3) was de aandacht gericht op longitudinale paden van de moederlijke sensitiviteit gemeten in de babytijd, de kindertijd en de adolescentie naar de gehechtheidsrepresentaties in de jongvolwassenheid, waarbij de gehechtheid in de babytijd en de gehechtheidsrepresentaties in de adolescentie ook in het model werden meegenomen. De gehechtheidsrepresentaties in de jongvolwassenheid werden gemeten met een relatief nieuw meetinstrument, de 'Attachment Script

Assessment' (ASA; Waters & Waters, 2006). Meer moederlijke sensitiviteit in de babytijd bleek een voorspeller te zijn van meer veilige gehechtheidsrepresentaties in de jongvolwassenheid. Daarbovenop droeg ook moederlijke sensitiviteit gemeten op 7-jarige leeftijd van het kind bij aan de voorspelling van de gehechtheidsrepresentaties in de jongvolwassenheid. Gehechtheid in de babytijd had geen invloed op de gehechtheidsrepresentaties gemeten op latere leeftijden, maar de gehechtheidsrepresentaties in de adolescentie en jongvolwassenheid waren wel aan elkaar gerelateerd. Hieruit werd geconcludeerd dat de gehechtheid in de kinderjaren nog veranderlijk lijkt te zijn en dat moederlijke sensitiviteit in deze vroege jaren van belang is voor de latere gehechtheidsrepresentaties van hun geadopteerde kinderen. Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de gehechtheidstheorie en met het uit deze theorie afkomstige begrip van interne werkmodellen, waarin de lange-termijn effecten van vroege ouderlijke sensitiviteit op de ontwikkeling van het kind centraal staan. In eerdere longitudinale studies naar continuïteit van gehechtheid waren in alle gevallen biologisch verwante ouder-kind paren opgenomen. Onze studie was dan ook de eerste studie waarin de verbanden tussen sensitiviteit en gehechtheid zijn onderzocht in een steekproef van genetisch niet-verwante ouder-kind paren.

Fysiologische ontwikkeling

In de derde en laatste empirische studie (Hoofdstuk 4) werd getoetst of de gehechtheidsrepresentaties van geadopteerde jongvolwassenen, gemeten met de ASA, gerelateerd waren aan zelf-gerapporteerde mate van irritatie ('arousal'), en aan sympathische (huidgeleiding) en parasympatische reactiviteit (respiratoire sinus aritmie) in reactie op baby-huilgeluiden. Onze bevindingen lieten zien dat de zelf-rapportage en de fysiologische respons goed overeenstemden bij geadopteerden met een veilige gehechtheidsrepresentatie en dat deze 'veilige' jongvolwassenen ook parasympatische regulatie lieten zien tijdens het luisteren naar de baby-huilgeluiden. In tegenstelling hiermee bleken de zelf-rapportage en de fysiologische respons van elkaar losgekoppeld te zijn bij de 'onveilige' geadopteerden. Zij toonden een combinatie van lagere zelf-gerapporteerde irritatie en een verhoogd niveau van huidgeleiding, ook was er geen parasympatische regulatie te zien in hun reactie op de baby-huilgeluiden.

De dissociatie tussen gevoelens van irritatie en sympathische reactiviteit gevonden in de 'onveilige' geadopteerde jongvolwassenen strookt met een deactiverende strategie van informatieverwerking. Deze individuen proberen om te gaan met de negatieve emotionele lading van de informatie door middel van cognitieve onderdrukking of het verschuiven van hun aandacht naar meer emotioneel neutrale aspecten van de informatie (Dykas & Cassidy, 2011). Al met al kan gezegd worden dat onze bevindingen empirische ondersteuning vormen voor de veronderstelling dat interne werkmodellen van gehechtheid, die vermoedelijk gevormd zijn op basis van ervaringen met de ouders, individuele

verschillen kunnen verklaren in de manier waarop gehechtheidsgerelateerde informatie wordt verwerkt (Bowlby, 1982).

Conclusie

In dit proefschrift is de ontwikkeling van internationaal geadopteerden onderzocht vanaf de babytijd tot aan de jongvolwassenheid en zijn factoren bestudeerd die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling op de verschillende leeftijden. De resultaten uit Hoofdstuk 2 lieten zien dat vroege ondervoeding, een indicator van vroege negatieve ervaringen, gevolgen had voor de cognitieve en gezondheidsgerelateerde ontwikkeling. Tegelijkertijd bleek dat deze gevolgen zich niet uitstrekten tot het sociaaleconomische succes in het latere leven, wat past bij het idee dat het menselijk brein in staat is zich aan te passen aan veranderende omgevingsinvloeden. Dit aanpassingsvermogen lijkt echter niet onbeperkt te zijn: hoe langer kinderen worden blootgesteld aan vroege negatieve ervaringen, hoe moeilijker het wordt om hun ontwikkeling terug te leiden naar een normaal ontwikkelingstraject (Nelson, Bos, Gunnar, & Sonuga-Barke, 2011). Een vroegere plaatsing in een ondersteunende en stimulerende gezinsomgeving is dan ook gerelateerd aan betere ontwikkelingsuitkomsten van het kind (Van IJzendoorn & Juffer, 2006). De adoptiekinderen die deelnamen aan de LLAS werden vanwege hun vroege adoptieplaatsing slechts blootgesteld aan enkele vroege negatieve ervaringen. Het ontbreken van vroege negatieve ervaringen in combinatie met de ondersteunende en stimulerende zorg van de adoptieouders lijkt geleid te hebben tot de positieve ontwikkelingsuitkomsten van deze geadopteerden op zowel cognitief als sociaal-emotioneel vlak (Hoofdstuk 2 en 3). Ook de longitudinale en gelijktijdige voorspellers van de sociaal-emotionele ontwikkeling die gevonden zijn in Hoofdstuk 3 en 4 duiden erop dat een vertrouwde en ondersteunende opvoedingsomgeving een belangrijke rol speelt in de voorspelling van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Vooral vroege sensitiviteit van moeders bleek een belangrijke voorspeller te zijn van de latere gehechtheid van het kind, wat aangeeft dat kwaliteit van het opvoedgedrag van groot belang is, ook in gezinnen waar ouders en kinderen geen gemeenschappelijke genetische basis met elkaar delen. Adoptie is een positieve interventie en bevestigt de stelling dat de gezinsomgeving er toe doet voor de ontwikkeling van kinderen.